

Kritiek van de zwarte rede

Kritiek van de zwarte rede

Achille Mbembe

*

Vertaling Jeanne Holierhoek en Katrien Vandenberghe

Boom | Amsterdam

Oorspronkelijk: *Critique de la raison nègre*

© Éditions La Découverte, Parijs, 2013

© Uitgeverij Boom, Amsterdam 2015

Jeanne Holierhoek ontving voor haar aandeel in deze vertaling een werkbeurs van het Nederlands Letterenfonds.

Jeanne Holierhoek mocht voor het maken van een deel van de vertaling verblijven in het Europäisches Übersetzer Kollegium in Straelen (Duitsland).

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

EÜK : *Straelen*

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Ouvrage publié avec le concours du Ministère français chargé de la culture – Centre National du livre – Gepubliceerd met steun van het Franse Ministerie van Cultuur – Centre National du livre.

Verzorging omslag: Bart van den Tooren

Verzorging binnenwerk: Steven Boland

ISBN 978 90 8953 606 8

NUR 730

INHOUD

INLEIDING. De vernegering van de wereld	9
Onwaarschijnlijke constructie	11
Het ras in de toekomst	15
1 Het rassensubject	21
Het fabuleren en de afgesloten geest	22
Nieuwe ijkpunten	36
Het substantief 'Neger'	42
Uiterlijke verschijningsvormen, waarheid en schijnbeelden	51
De logica van de omheining	56
2 De put vol waanbeelden	61
Uitgestelde menselijkheid	62
Bestempeling, verinnerlijking en omkering	64
Neger en Blanke, Blanke en Neger	69
Paradoxen in de naam	76
De <i>kolossos</i> van de wereld	82
Opdeling van de wereld	84
Nationaal-kolonialisme	95
Frivool en exotisch	101
Zelfverblindings	106
Grenzen aan de vriendschap	111

3	Verschil en zelfbeschikking	117
	Liberalisme en raciaal pessimisme	118
	Een mens zoals de andere mensen?	126
	Het universele en het bijzondere	130
	Traditie, geheugen en schepping	136
	Circulerende werelden	140
4	Het kleine geheim	151
	Verhalen over de potentaat	153
	De enigmatische spiegel	160
	Erotiek van de handelswaar	164
	De zwarte tijd	174
	Lichamen, standbeelden en beeltenissen	181
5	Requiem voor de slaaf	187
	Veelheid en surplus	188
	Het menselijke wrak	193
	Over de slaaf en de rondwarende geest	198
	Leven en arbeid	206
6	Klinisch beeld van het subject	215
	De meester en zijn Neger	215
	Rassenstrijd en zelfbeschikking	218
	Opklimmen naar meer mens-zijn	222
	Het grote geraas	230
	Het emanciperende geweld van de gekoloniseerde	235
	De wolk van glorie	241
	Democratie en poëtica van het ras	244
	EPILOOG. Er is maar één wereld	253
	Noten	261

Voor Sarah, Léa en Aniel, en verder Jolyon en Jean (†)

‘... de mensenhoofden, de buitgemaakte oren, de verbrande huizen, de barbaarse invasies, het dampende bloed, de weggesabelde steden, daar zal men niet zo goedkoop van afkomen’.

Aimé Césaire, *Discours sur le colonialisme*

De vernegering van de wereld

Dit boek hadden we willen schrijven als een stroom met vele zijarmen, juist nu de geschiedenis en de dingen zich naar ons toe wenden en Europa niet langer het zwaartepunt van de wereld vormt. Want dat is inderdaad de grote gebeurtenis of in ieder geval de fundamentele ervaring van onze tijd. Om daar alle implicaties van in te schatten en er alle consequenties uit te trekken is het zelfs nog te vroeg.¹ Overigens is één ding zeker, of we ons nu verheugen in deze ontdekking, ons erover verbazen dan wel er moeite mee hebben: de degradatie van Europa is voor het kritisch denken een bron van nieuwe mogelijkheden – maar ook een kiem van gevaren –, en voor een deel proberen we die in dit essay te belichten.

Om de precieze reikwijdte van deze gevaren en mogelijkheden te kunnen vatten, hoeven we er niet meer aan te herinneren dat het begrip ‘identiteit’ gedurende de hele geschiedenis van het Europese denken niet zozeer werd beschouwd in termen van een wederzijds behoren (mede behoren) tot eenzelfde we-

reld, als wel in termen van een relatie van hetzelfde tot hetzelfde, een verschijnen van het menselijk wezen, dat zich in eerste instantie toont in zijn eigen zijn, of terwijl het zichzelf spiegelt.² Anderzijds dienen we terdege te beseffen dat, als een rechtstreeks gevolg van deze logica van autofictie, zelfbeschouwing en zelfs afsluiting, Neger en ras in de voorstellingswereld van de Europese samenleving altijd één en hetzelfde zijn geweest.³ Deze rudimentaire, zware, lastige en krakkemikkige benamingen, die rauwe felheid en afschuw oproepen, zijn in de kennis en het moderne discours over de ‘mens’ (en bijgevolg over het ‘humanisme’ en de ‘mensheid’) zo niet tegelijkertijd, dan toch in ieder geval parallel ontstaan; en sinds het begin van de achttiende eeuw vormden ze samen de (weliswaar verholen, vaak geloochende) ondergrond of het kerncomplex waaruit zich het moderne kennis-, maar ook bestuursproject heeft ontwikkeld.⁴ Beide vertegenwoordigen de tweelingfiguren van de waan die door de moderniteit is voortgebracht (hoofdstukken 1 en 2).

Waarop berust die waan, en wat zijn er de elementairste uitingen van? Ten eerste is er het feit dat een Neger degene (of datgene) is wat je ziet als je niets ziet, niets begrijpt en vooral niets wilt begrijpen. Overal waar de Neger ten tonele verschijnt, maakt hij een emotionele dynamiek los en brengt hij een irrationele buitensporigheid teweeg waardoor altijd het systeem van de rede zelf op de proef wordt gesteld. Ten tweede is er het feit dat niemand – niet degenen die de Neger hebben uitgevonden en evenmin degenen die hem met die naam hebben bedacht – een Neger zou willen zijn of in de praktijk als zodanig wil worden behandeld. Overigens is er, zoals Gilles Deleuze opmerkte, ‘in de waan altijd wel een Neger, een Jood, een Chinees, een grootmogol, een Ariër’, want in de waan is het onder andere een mengelmoes van rassen.⁵ Door het lichaam en het levende wezen te reduceren tot een uiterlijke kwestie, een kwestie van huid en huidskleur, door aan de huid en de huidskleur de status van een biologisch gefundeerde fictie toe te kennen, werden van de Neger en het ras vooral in de Europees-Amerikaanse wereld

uiteindelijk twee kanten van één gestalte gemaakt, de gestalte van de gecodeerde waanzin.⁶ In de voorbije eeuwen was het ras, als oerbegrip met een materieel en tegelijk fantastisch karakter, de bron van talrijke rampen, de oorzaak van enorme psychische verwoestingen, ontelbare misdaden en bloedbaden.⁷

ONWAARSCHIJNLIJKE CONSTRUCTIE

Er zijn drie kernmomenten in de biografie van deze onwaarschijnlijke constructie. Het eerste is de georganiseerde berooving in het kader van de trans-Atlantische mensenhandel (vijftiende – zestiende eeuw), toen mannen en vrouwen uit Afrika menselijke objecten, menselijke koopwaar en menselijke munt werden.⁸ Gevangen in de kerker van hun uiterlijk behoorden ze voortaan toe aan anderen, die hun vijandig gezind waren, met als gevolg dat ze geen eigen naam en taal meer hadden. Hun leven en werk waren vanaf dat moment het leven en werk van anderen, met wie ze gedoemd waren samen te leven, zonder dat ze medemenselijke betrekkingen met hen mochten onderhouden, terwijl ze toch nog altijd handelende subjecten bleven.⁹ Het tweede kernmoment was de kennismaking met het schrijven, vanaf omstreeks eind achttiende eeuw, toen de Negers, die andermans gevangenen waren, op grond van hun eigen sporen een taal konden gaan ontwikkelen die van hen was, en daarbij claimden volwaardige wezens van de levende wereld te zijn.¹⁰ Ontelbare slavenopstanden, de onafhankelijkheid van Haïti in 1804, het gevecht voor de afschaffing van de mensenhandel, de dekolonisatie van Afrikaanse landen en de strijd voor de burgerrechten in de Verenigde Staten droegen bij tot dit moment, dat zijn bekroning vond in de afbraak van het apartheidssysteem in de laatste jaren van de twintigste eeuw. Het derde moment treedt op wanneer de markten aan het begin van de eenentwintigste eeuw een mondiaal karakter krijgen, de wereld onder neoliberale vlag wordt geprivatiseerd en de financiële economie, het militaire complex dat zich ontwikkelde nadat de

grote imperia waren ingestort, alsook de elektronische en digitale technologieën steeds nauwer in elkaar grijpen.

Neoliberalisme is op te vatten als een fase in de geschiedenis van de mensheid waarin de halfgeleiderindustrieën en de digitale technologieën de overhand hebben. In de neoliberale tijd wordt de korte termijn omgezet in een kracht die een vorm van geld voortbrengt. Nu het kapitaal zijn uiterste verdwijnpunt heeft bereikt, wordt een escalatie op gang gebracht die steunt op de visie dat ‘aan alle gebeurtenissen en verhoudingen van de leefwereld een marktwaarde [kan] worden toegekend’.¹¹ Die escalerende beweging wordt voorts gekenmerkt door de productie van onverschilligheid, een rabiante codering van het sociale leven in normen, categorieën en cijfers en de pretentie dat de wereld door middel van diverse abstraheringen kan worden gerationaliseerd volgens de bedrijfslogica.¹² Het kapitaal, meer bepaald het financiële kapitaal, dat geplaagd wordt door een heilloze dubbelganger, geldt inmiddels als onbegrensd, zowel in zijn doelen als in zijn middelen.¹³ Het dicteert niet langer uitsluitend zijn eigen tijdsdynamiek. Nu het kapitaal ‘de totstandbrenging van alle filiatieve betrekkingen op zich [heeft] genomen’, probeert het zichzelf te vermenigvuldigen in een oneindige reeks structureel niet te delgen schulden.¹⁴

Arbeiders als zodanig zijn er niet meer. Er zijn alleen nog arbeidsnomaden. Was het drama van het subject voorheen dat het door het kapitaal werd uitgebuit, tegenwoordig is de tragedie voor de massa dat ze helemaal niet meer kan worden uitgebuit, en weggezet wordt bij een ‘overbodige mensheid’, die aan haar lot wordt overgelaten en nauwelijks meer nodig is voor het functioneren van het kapitaal. Er treedt een nooit eerder geziene vorm van psychisch leven aan, die leunt op het artificiële, digitale geheugen en op cognitieve modellen uit de neurowetenschappen en de neuro-economie. Nu psychische en technologische automatismen gebundeld zijn, ontwikkelt zich de fictie van een nieuw menselijk subject, een ‘ondernemer van zichzelf’, die kneedbaar is en gesommeerd wordt zich voortdurend opnieuw te configureren in functie van de artefacten van het tijdperk.¹⁵

Deze nieuwe mens, die onderworpen is aan de markt en de schuld, ziet zichzelf als een zuiver product van het natuurlijke toeval. Dit soort pasklare abstracte vorm, zoals Hegel het noemt, die zich met welke inhoud dan ook kan vullen, is kenmerkend voor de beeldbeschaving en de nieuwe verhoudingen tussen feit en fictie die deze met zich meebrengt.¹⁶ Als dier onder de dieren heeft de nieuwe mens naar het heet geen eigen essentie om te beschermen of te behouden. Zijn biologische en genetische structuur zou in principe onbeperkt wijzigbaar zijn.¹⁷ In heel wat opzichten onderscheidt hij zich van het tragische, van zichzelf vervreemde subject van de eerste industrialisatie. Ten eerste is hij een individu dat gevangen zit in zijn verlangen. Hij is voor zijn genot bijna volledig afhankelijk van de mate waarin hij zijn privéleven publiekelijk weet te reconstrueren en als uitwisselbare koopwaar op een markt kan aanbieden. Als neuro-economisch subject dat in beslag wordt genomen door de exclusieve, dubbele zorg om zijn dier-zijn (biologisch voortplanten van zijn leven) en zijn ding-zijn (genieten van de goederen van deze wereld), probeert de *dingmens*, *machinemens*, *codemens* of *doorstroommens* vóór alles zijn gedrag te regelen naar de marktnormen, en hij deinst er nauwelijks voor terug zichzelf en anderen tot een middel te maken om zijn genotsaandeel te optimaliseren. Gedoemd tot levenslang leren, tot flexibiliteit, tot het rijk van de korte termijn, moet hij zijn lot als oplosbaar en vervangbaar subject enthousiast aanvaarden om tegemoet te komen aan het gebod dat hem voortdurend wordt voorgehouden: iemand anders worden.

Daarnaast is het neoliberalisme vooral het tijdperk waarin kapitalisme en animisme, die een tijd lang moeizaam op afstand van elkaar waren gehouden, uiteindelijk in elkaar over lijken te lopen. Doordat de kapitaalcyclus tegenwoordig een opeenvolging van beelden is, werd het beeld een factor die de stuwende krachten versnelt. Die potentiële versmelting van kapitalisme en animisme heeft een aantal beslissende gevolgen voor onze toekomstige interpretatie van ras en racisme. Ten eerste zijn

de systeem-gebonden risico's waaraan tijdens het vroege kapitalisme alleen de Negerslaven blootstonden, tegenwoordig zo niet de norm, dan toch minstens het lot van alle ondergeschikte mensengroepen. Ten tweede gaat deze tendens om het lot dat Negers te beurt viel universeel uit te breiden, gepaard met het opduiken van nieuwe imperialistische praktijken, die zowel elementen ontleen aan de vang- en rooflogica van de slavenhandel als aan de koloniale bezettings- en exploitatielogica, en zelfs aan de burgeroorlogen en razzia's van de perioden daarvoor.¹⁸ Bezettingsoorlogen en oorlogen om opstanden neer te slaan hebben niet alleen als doel de vijand te achtervolgen en uit te schakelen, maar beogen ook een opsplitsing van de tijd en een versplintering van de ruimte. Een deel van de oorlogvoering is tegenwoordig gericht op het veranderen van realiteit in fictie en fictie in realiteit, en er wordt dan ook grootscheeps beeldmateriaal ingezet wanneer luchtstrijdkrachten worden ingeschakeld, infrastructuur wordt verwoest, slagen en verwondingen worden toegediend.¹⁹ Die beelden behoren voortaan tot de strategie van een geweld dat zich opwerpt als zuiver.

Vangst, roof, exploitatie en asymmetrische oorlogen gaan bovendien vergezeld van een nieuwe balkanisering van de wereld en een sterkere zonering – wat inhoudt dat het economische en het biologische een volstrekt nieuwe, nauwe verstandhouding vertonen. Dat blijkt concreet uit het feit dat de grenzen worden gemilitariseerd, dat de grondgebieden worden verbrokken en opgedeeld en dat binnen de bestaande staten min of meer autonome ruimten worden gecreëerd die soms aan elke vorm van nationale soevereiniteit ontsnappen, maar opereren volgens de onofficiële wet van talrijke losse gezagsinstanties en privé-milities, óf onder toezicht van internationale organisaties met een humanitair doel of onder een humanitaire dekmantel, óf gewoon van buitenlandse legertroepen.²⁰ Meestal gaan deze zoneringspraktijken gepaard met een grensoverschrijdend repressienetwerk, een fijnmazige ideologische controle van de bevolkingsgroepen, het inzetten van huursoldaten in de strijd tegen lokale guerrilla's,

de vorming van ‘jachtcommando’s’ en een systematisch gebruik van massale gevangennemingen, van foltering en terechtstellingen zonder vorm van proces.²¹ De zoneringspraktijken bieden aan een zogenoemd ontwrichtend imperialisme, dat volop profiteert van de anarchie, de mogelijkheid om rampen te fabriceren en vrijwel overal uitzonderingssituaties te creëren.

Door middel van wederopbouwcontracten en zagezegd om de onveiligheid en de chaos te bestrijden leggen buitenlandse bedrijven, grootmachten en plaatselijke bovenklassen de hand op de rijkdommen en delfstoffen in de aldus onderworpen landen. Massaal worden vermogens naar privébelangen overgeheveld, rijkdommen die voorheen ten koste van volgehouden strijd aan het kapitaal waren ontrukkt, worden in toenemende mate onteigend, eindeloze schuldenlasten moeten worden afbetaald, met als gevolg dat de gewelddadige impact van het kapitaal ook voelbaar is in Europa zelf, waar een nieuwe klasse van mannen en vrouwen met structurele schulden ontstaat.²²

Nog sterker tekenend voor de op handen zijnde versmelting van kapitalisme en animisme is de duidelijke mogelijkheid om mensen te veranderen in bezielde dingen, digitale gegevens en codes. Voor het eerst in de geschiedenis van de mens verwijst de naam ‘Neger’ niet meer louter naar het lot van mensen van Afrikaanse origine in het vroege kapitalisme (toen ze allerhande plunderingen ondergingen, beroofd werden van elk zelfbeschikkingsrecht en vooral van hun toekomst en hun tijd, de twee grondstructuren van het mogelijke). Deze nieuwe vervangbaarheid, deze oplosbaarheid, die als nieuwe bestaansnorm wordt geïnstitutionaliseerd en wereldwijd wordt veralgemeend, noemen wij de *vernegering van de wereld*.

HET RAS IN DE TOEKOMST

De Neger en het ras zijn dus twee kerngestalten in het Europees-Amerikaanse discours over de ‘mens’ geweest, ook al werden ze ontkend. Kunnen we nu uit de degradatie van Europa tot

gewone wereldprovincie afleiden dat het racisme zal uitsterven? Of kunnen we er beter van uitgaan dat de huidige vervangbaarheid van de menselijke wezens zal leiden tot een heropleving van het racisme in de gaten en kieren van een nieuwe manier van spreken – in een verstopte, moleculaire en fragmentarische taal – over de ‘soort’? Wanneer we de vraag zo verwoorden, verliezen we allerm minst uit het oog dat de Neger noch het ras ooit iets stars is geweest (hoofdstuk 1). Integendeel, ze hebben altijd deel uitgemaakt van een aaneenschakeling van dingen die zelf nooit af waren. Hun fundamentele betekenis is trouwens altijd existentieel geweest. Vooral de naam ‘Neger’ straalde lange tijd een buitengewone energie uit, nu eens als een vat van lagere instincten en chaotische krachten, dan weer als een lichtend teken waaraan we kunnen zien dat de wereld en het leven op een moment van ingrijpende verandering ooit zouden kunnen worden verlost (hoofdstukken 2 en 5). Want die naam duidde niet alleen op een bonte, meervoudige, gefragmenteerde werkelijkheid – alsmaar nieuwe fragmenten van fragmenten –, maar stond ook voor een reeks verscheurende historische ervaringen, voor de realiteit van een onvervuld leven; het spookbeeld, voor miljoenen mensen die in de netten van de rassenovertreding waren gestrikt, om hun lichaam en hun denken van buitenaf te zien functioneren en om toeschouwer te zijn geworden van iets wat wel en niet hun eigen bestaan was²³ (hoofdstukken 3 en 4).

Dat is nog niet alles. De naam ‘Neger’, het product van een sociale en technische machine die onlosmakelijk verbonden was met het kapitalisme en de opkomst en wereldwijde verspreiding daarvan, is uitgevonden om te verwijzen naar uitsluiting, afstomping en vernedering, en zelfs naar een altijd bezworen en verfoeide limiet. De gehoorde, diep onteerde Neger is in de moderne tijd de enige van alle mensen wiens lichaam tot ding en wiens geest tot handelswaar zijn gemaakt – een levende crypte van het kapitaal. Maar – en hier ligt duidelijk zijn dualiteit – in een spectaculaire omkeer ontpopte hij zich tot het symbool van een bewust verlangen naar leven, een bruisende, vlottende,

smeedbare kracht die volledig betrokken is bij het scheppend handelen en in staat is om te leven in verschillende tijden en verschillende verhalen tegelijk. Zijn vermogen tot tovenarij en hallucinatie won er alleen maar bij. Sommigen onderkenden in de Neger grif het stof, het leem van de aarde, de levensader die opnieuw een gezicht, een stem en een impuls zou geven aan de droom van een mensheid die weer was verzoend met de natuur en met het hele bestaan.²⁴

Het herfsttij van Europa kondigt zich aan zonder dat de Europees-Amerikaanse wereld al te weten is gekomen wat ze over de Neger wilde weten (of met de Neger wilde doen). In heel wat landen woedt tegenwoordig een 'racisme zonder rassen'.²⁵ Om de discriminatie uit het begrippenveld te verwijderen en toch gemakkelijker te kunnen discrimineren, komt men met 'cultuur' en 'religie' aanzetten in plaats van met 'biologie'. Het republikeinse universalisme beweert rassenblind te zijn, maar niet-Blanken worden in hun vermeende oorsprong opgesloten en er raken steeds meer echt geracialiseerde begrippen in zwang, waarvan de meeste elke dag voedsel geven aan de islamofobie. Maar er valt niet aan te twijfelen: het moment is aangebroken om eindelijk een zelfstandig begin te maken, een stevige basis te leggen voor iets volstrekt nieuws, terwijl een dolend Europa in malaise verkeert en niet weet waar het in en met de wereld aan toe is. Moeten we daarvoor dan de Neger vergeten, of moeten we juist blijven erkennen dat hij de kracht van het onechte bezit, een stralend, vliedend, kristallijn karakter heeft – vreemd subject als hij is, ongrijpbaar, één van een reeks en kneedbaar, voortdurend gemaskerd, stevig rechtop aan voor- en achterkant van de spiegel, ter hoogte van een grenslijn waar hij zich onop-houdelijk langs blijft bewegen? Overigens, als de Neger in die storm echt zijn uitvinders zou overleven, en als de onderworpen mensheid door zo'n kentering waarop de geschiedenis het patent heeft, de facto voltallig Neger zou worden, welke risico's zou een dergelijke *vernegering van de wereld* dan met zich meebrengen voor de belofte van vrijheid en universele gelijkheid waar

de naam 'Neger' in de hele moderne periode duidelijk symbool voor stond (hoofdstuk 6)?

Het verwoede verdelen, classificeren, hiërarchiseren en differentiëren van het kolonialisme heeft iets nagelaten: kerven, letsels. Erger nog, er heeft zich een blijvende breuk gevormd. Staat het wel vast dat we met de Neger tegenwoordig andere relaties kunnen onderhouden dan die van meester tot knecht? Blijft zijn zelfbeeld niet hardnekkig gekleurd en bepaald door het loutere verschil? Is hij er niet van overtuigd dat er een dubbelganger in hem huist, een vreemde entiteit die zijn zelfkennis in de weg staat? Beleeft hij zijn wereld niet als een wereld van verlies en scheuring, en koestert hij niet de droom om weer tot identiteit met zichzelf te komen, in de zin van pure essentie en dus, vaak, van anders-zijn? Vanaf welk moment slaat het streven naar radicale opstand en naar een autonomie die in het teken staat van het verschil, om in een simpelweg mimetische omkering van datgene wat men voortdurend heeft verwenst?

Dat zijn een paar van de vragen die aan bod komen in dit boek, dat geen ideeëngeschiedenis of oefening in historische sociologie is, maar de geschiedenis wel benut om een bepaalde vorm van kritisch reflecteren op onze hedendaagse wereld aan te reiken. Ons bij voorkeur een weg zoekend tussen herinneringen die schatplichtig waren aan zon en maan, aan dag en nacht, hadden we één vraag voor ogen: hoe te denken over het verschil en het leven, over het gelijke en het andere, over het excentrische en het gemeenschappelijke? Deze vraagstelling zit helemaal vervat in de ervaring van de Neger, een ervaring die zich in het hedendaagse bewustzijn weet te handhaven als een wijkende grens, een soort mobiele spiegel. Blijft de vraag waarom die mobiele spiegel voortdurend om zichzelf tolt. Waarom komt hij niet tot een of ander resultaat? Vanwaar die steeds weer nieuwe scheuringen, de ene al sterielere dan de andere?

Johannesburg, 2 augustus 2013

Dit essay is geschreven tijdens mijn langdurige verblijf aan het Witwatersrand Institute for Social and Economic Research (WISER) van de universiteit van Witwatersrand (Johannesburg, Zuid-Afrika). Het maakt deel uit van een denkcyclus waartoe *De la postcolonie* (2000) de aanzet gaf, waarop *Sortir de la grande nuit* (2010) het vervolg was en dat wordt afgerond met dit werk over het afropolitanisme.

In deze cyclus proberen we verschillende werelden tegelijk te bewonen, niet als een gratuit blijk van verscheurdheid, maar in een heen en weer gaande beweging, om vanuit Afrika een denken mogelijk te maken dat draait om *rondgaan en oversteken*. Het had weinig nut om tijdens dat traject de Europese denktradities te ‘provincialiseren’. Overigens zijn die Europese denktradities ons allesbehalve vreemd. Maar als het zaak is om in de taal van iedereen over de wereld te spreken, zijn er binnen die tradities wel bepaalde krachtsverhoudingen, en een deel van ons werk bestond erin druk uit te oefenen op de interne wrijvingen en

een oproep te doen tot een decentrale houding, niet om de kloof tussen Afrika en de wereld nog dieper te maken, maar om op relatief heldere wijze de nieuwe vereisten van een mogelijke universaliteit naar voren te halen.

Gedurende mijn verblijf aan het WISER kon ik rekenen op de steun van mijn collega's Deborah Posel, Sarah Nuttall, John Hyslop, Ashlee Neeser en Pamila Gupta, en recentelijk van Cathy Burns en Keith Breckenridge. De navolgende pagina's hebben enorm veel te danken aan de vriendschap van David Theo Goldberg, Arjun Appadurai, Ackbar Abbas, Françoise Vergès, Pascal Blanchard, Laurent Dubois, Éric Fassin, Ian Baucom, Srinivas Aravamudan, Charlie Piot, Jean-Pierre Chrétien. Paul Gilroy, Jean Comaroff, John Comaroff en de betreurde Carol Breckenridge waren geweldige inspiratiebronnen. Ik dank ook mijn collega's Kelly Gillespie, Julia Hornberger, Leigh-Ann Naidoo en Zen Marie van de Johannesburg Workshop in Theory and Criticism (JWTC) van de universiteit van Witwatersrand.

Mijn uitgever François Gèze en zijn team (in het bijzonder Pascale Iltis en Thomas Deltombe) waren zoals gewoonlijk een onwankelbare steun.

Ik dank de tijdschriften *Le Débat*, *Politique africaine*, *Cahiers d'études africaines*, *Research in African Literatures*, *Africulture* en *Le Monde diplomatique*, die de voorbereidende teksten waarop dit essay is gebaseerd hebben willen publiceren.

Om redenen die geen betoog behoeven is dit boek opgedragen aan Sarah, Léa en Aniel, en verder aan Jolyon en Jean.